

Զինական Բանաստեղծութիւն

Զինացիք, հին օրերուն, աշխարհիս հոյակապ արուեստ մը եւ սքանչելի բանաստեղծներ տուած են: Թէոֆիլ Կոթիէի դուստրը, Ժիւտիթ Կոթիէ, որ ինքն իսկ եղած է թանկագին գրագիտուհի մը եւ, ասիական վաղեմի քաղաքակրթութեանց սիրահար, գրած է պարսկական աւանդութիւններէ քաղուած հերոսավէպ մը (Խաֆէստէր) եւ ճափոնական ու չինական հին կեանքը պատկերացնող վէպեր, չինարէն ստիւգիւմ եւ Յասկաֆարի Գիրքը (Le Livre de Jade) տիտղոսով հատորի մը մէջ (1902 Փարիզ) ամփոփած է դմայելի արձակով թարգմանուած հատընտիր էջերը չինացի հին լուսագոյն բանաստեղծներուն: Այս էջերուն մէկ մասին հայերէն թարգմանութիւնը պիտի տանք Անահիտի մէջ: Ներկայ թիւով կը հրատարակենք Ժիւտիթ Կոթիէի քերթողաշունչ յառաջաբանին առաջին մասը, եւ մեծ բանաստեղծ Լի-Թաի-Փէի գեղեցկագոյն տաղերը: Անոնց կ'ընկերացնենք՝ Յասկաֆարի Գիրքէն առնելով՝ չարք մը պատկերներ որ չինական վարպետներու գործերուն հետեւողութեամբ գծուած են:

Ա. Զ.

Ն Ա Խ Ե Ր Գ Ա Ն Ք

Բանաստեղծներուն փառքը Զինաստանի մէջ այնպէս չի հիմնուիր ինչպէս ուրիշ ազգերու մօտ. ան աւելի դանդաղօրէն ի յայտ կուգայ հոն, բայց աւելի ալ արդար է եւ անհունապէս աւելի տեւական:

Երբեք չէ պատահած, այդ հինաւորց կայսրութեան մէջ, — ի բաց առ-

եալ թերեւս վերջին ատենները եւ օտար ազգեցութեան տակ — որ բանաստեղծ մը ամբարհաւաճութիւնն ունենայ ինքն իսկ իր ոտանաւորները հրատարակման արժանի դատելու եւ անոնցմով հաւաքածոյ մը կազմելու:

Բայց գրահմուտներու հաւաքոյթի մը մէջ՝ օրինակի համար, իւրաքանչիւրը իր կարգին կ'երգէ իր յօրինած ոտանաւորը. երկիւղածօրէն մտիկ կ'ընեն զինք, եւ եթէ արտասանուած տաղերէն մին իրապէս արտակարգ թըւի, հեղինակէն կը խնդրեն որ զայն օրինակելու չնորհն ընէ իրենց: Անոնք որ իրենց յուշատետրին մէջ զայն կը պահպանեն, ուրիշ միջավայրերու մէջ կը կրկնեն զայն, թոյլ կուտան որ այլք եւս զայն օրինակեն, եւ այսպէս, տակաւ առ տակաւ, հատընտիր չըջանալի մը մէջ, բանաստեղծին անունը կը ծաւալի ինչպէս անուշ բուրմունք մը:

Երբեմն մեկուսացեալ հեղինակը ուղղակի ժողովուրդին կը դիմէ: Հանրային շէնքի մը պատին կամ թաղին մէկ տան դրանը վրայ է որ կը գրէ յօրինած ոտանաւորը, յաճախ առանց իր անունը գնելու: Կանգ կ'առնեն իր գրը ուսածքին առջեւ. անոնք որ հասկնալու կարող են, կը մեկնաբանեն զայն, կը վիճին անոր վրայ, հետաքրքրուող անուաներու կը բացատրեն: Եթէ գրահրահման մը անցնի, եւ այդ բանաստեղծութիւնը արժանաւոր նկատէ, օրինակութիւն մը կ'առնէ ու հետը կը տանի՝ որպէս զի ինամբօով պահէ եւ բարեկամներուն ցոյց տայ:

Այսպէս պահպանուած բանաստեղծութիւնները քիչ ատենէն բերնէ բերան կը թռչաին, հոշակաւոր կը դառնան եւ հուսկ ապա կը ժողովրդականանան:

Յաճախ պէտք կ'ըլլայ որ դար մը անցնի որպէս զի կայսր մը գրականագէտներու յանձնախումբի մը հրաման տայ որ փնտռեն եւ հատորներու մէջ ամփոփեն տարիներու որոշ շրջանի մը միջոցին արտադրուած բոլոր այն քերթուածները զոր համբաւը նուիրագործած է:

Այսպէս, հազուադիւր ծաղիկներու փունջի մը նման է որ գիրքը կը կազմուի. անոր էջերուն մէջ, բանաստեղծները եղբայրօրէն քով քովի կ'երևան, իրենց ոտանաւորները կ'արժեւորուին եւ իրարու հակադասուիկեր կը կազմեն՝ զմայլելի այլադանութեան մը մէջ:

Իրաւ է որ հեղինակները, եթէ իրենց կենդանութեանը կարող կ'ըլլան իրենց ապագայ փառքը նախազգալ, անոր ստոյգ ապահովութիւնը չունին երբեք եւ քիչ անգամ իրենց յաղթանակին հանդիսատես կ'ըլլան:

Երբեմն, սակայն, բանաստեղծը իր ժամանակակիցներէն կը ստանայ մեծարանքի ու գրեթէ պաշտումի հարկը, մանաւանդ երբ կայսրի մը խանդավառութիւնը զայն արքունիքին բարձրագոյն պաշտօններուն կոչած է եւ բոլորովին առանձնայատուկ յարգամեծարութեան մը ճառագայթովը լուսաւորած է: Այդպէս եղաւ այն մեծ մտքերու հոյակապ բոլին համար որ մեր թուականին ութերորդ դարուն Մինկ - Հօանկի թագաւորութիւնը շքաւորեցին եւ որ մինչեւ ցարդ կը մնան բանաստեղծութեան մտատիպարները, պատգամները, կարելի է ըսել մշտական օրինակները: Սակայն նոյն իսկ ատոնց գործե-

րը բանաստեղծներուն կենդանութեանը չէ որ տպուեցան. միայն՝ նուրբ թղթէ կամ սպիտակ սնդուռէ անջատ թերթեր, փափուկ դժագրութեամբ մը զարդարուած, իրենց ծոցը կ'ընդունէին այդ թանկագին բանաստեղծութիւնները որ այնքան ակնածանքով կը պահուէին որ անոնցմէ ոչ մէկը կորսուած է:

Այն անուններուն մէջէն զոր սերունդներու յաջորդութիւնը՝ դարերու ընթացքին՝ անմահութեան փունջը կազմելու համար քաղած է, Լի-Թաի-Փէի, Թու-Ֆուի, Ուան-Ուէյի, Չան-Եօ Սիի, Ուօն-Չան-Լինի անունները ամենէն փառահամբաւներն են: Լի-Թաի-Փէ եւ Թու-Ֆու մեծագոյնները հոշակուած են՝ առանց որ, սակայն, Չինացիք համարձակին որոշել թէ երկուքէն ո՞րը միւսը կը գերազանցէ. «Երբ երկու արծիւ, կ'ըսեն, իրենց թռիչքն առած են եւ կը վերանան մինչեւ ուր աչքը չի զօրեր այլեւս, ո՞վ կ'ընայ որոշել թէ երկուքէն ո՞րը երկնքին աւելի մօտ է թռած»:

Լի-Թաի-Փէ, իր ոտանաւորներուն մէջ ունի ինքնատիպ ու հակիրճ ձեւ մը որ գթուարութեանց հետ կը խաղայ, երկնագեղ ոճ մը՝ հազուադիւր եւ հատուկ յատկերներով, եւ լի ակնարկութիւններով, լուրջութիւններով եւ յաճախ հեգնութեամբ: Նման պարսիկ բանաստեղծ Օմար Խայեամի, տարփատենչօրէն կը գինովնայ, կ'երգէ գինին՝ միակ միւրթարիչը, եւ արբեցութեան քօղերը ոսկեզանակ պատանքի մը պէս աստնուորի կեանքին դառնութեանց եւ անգէնի սարսափին վրայ կը նետէ:

Այս բանաստեղծը, յաճախ, արբեցութեան վարագոյրին ետեւ պատշաճութեան օրէնքներուն դէմ ծանր մե-

դանչումներ պարտադրեց, որոնցմէ պա-
լատականները կը վերաւորուէին: Բայց
կայսրը անոր համար անսպառ ներողա-
մտութիւն մը ունէր. իր նախարարնե-
րէն ոմանք կը մեղադրէին իրեն թէ
այգպէսով կայսերական արժանապատ-
ւութիւնը վտանգի կը դնէր, Մինկ-Հո-
անկ ատոր կը պատասխանէր՝ «Ամէն
ինչ որ կ'ընեմ այսպիսի հանձար մը ու-
նեցող բանաստեղծին համար, զիս մեծ-
ցնել միայն կարող է բարձր մարդոց
աչքին. դալով միւսներուն կարծիքին,
ան ոեւէ կարեւորութիւն չունի»: Եւ օր
մը, Լի-Թաի-Փէն կանչած ըլլալով որ-
պէս զի ներքողերգէ փեննաներու շքեղ
ծաղկափթթումը զոր իր սիրելագոյն
կնոջ Թաի-Յունի հետ կը դիտէր զմայլ-
մամբ, երբ բանաստեղծը ներկայացաւ
զինովութենէ բոլորովին թմրած, կայս-
րը ինքն իսկ բաժակը դալով խառնեց
որպէսզի աւելի շուտ պաղեցնէր այն
ըմպելիքը որ բրնձագինիի գոլորշիները
պիտի փարատէր:

«Լի-Թաի-Փէն լուսնկայէն մեռաւ»
կ'ըսեն Չինացիք, լուսնկայէն ուր կ'երե-
ւայ թէ կը բնակին բանաստեղծներէն
ստեղծուած բոլոր գաղափարական կեր-
պարանքները եւ ուր իրենց բոլոր երազ-
ներուն ցնորքները կ'իրականանան: Ակ-
նասիրդ գիշերով մը, բանաստեղծը իր
բարեկամներուն հետ Մեծ Գետին վրայ
կ'ընթրէր. օդը տարօրինապէս վճիռ էր
եւ ջուրը, առանց ոչ մէկ խորշոմի, այն-
քան յստակ էր որ դրեթէ աներեւոյթ էր
դարձած. լուսինը կը փայլէր վիհին
խորը՝ ինչպէս եւ երկնքին մէջ, եւ այն-
քան աստղ կար վարը որքան վերը:
Ճօնկային եզերքը ծռած, կարծես դիւթ-
ուած, Լի-Թաի-Փէն յամառօրէն՝ ան-
դունդը կը դիտէր: «Անծանօթ անհուն
անջրպետներուն մէջ, ոչ բարձրութիւն
կայ ոչ խորութիւն: Լուսինը զիս կը
կանչէ եւ հասկցնէ ինծի թէ անդիի աչ-

խարհը հասնելու համար՝ վար իջնել
կամ վեր ելլել նոյնարժէք է»: Իսկոյն
ներդաշնակ ձայներու համերգ մը լրս-
ուեցաւ, մեծ յորձանք մը ջուրը յու-
գեց, եւ երկու դրօշակիր անմահներ բա-
նաստեղծին առջեւ ցցուեցան: Կուգա-
յին երկինքներու տիրոջը կողմէն զին-
քը հրաւիրել որ երթայ վերին բնագա-
ւառներուն մէջ իր տեղը գրաւէ: Դիւին
մը մօտեցաւ եւ Լի-Թաի-Փէն անոր կրու-
նակին վրայ մեղմօրէն ընկողմանեցաւ:
Անմիջապէս, իրեն առաջնորդ ունենա-
լով երկնաւոր թափօրը, խորասուզուե-
ցաւ դէպ ի լուսնկան եւ ընդ միշտ անհե-
տացաւ:

Քանի մը «խելօք»ներ կը ջանան
հասկցնել թէ բանաստեղծը, թերեւս,
պարզապէս գետամոյն եղած է. բայց
ո՞վ պիտի ուզէ ատոր հաւատալ... Մեհ-
եան մը կանգնած են ի պատիւ այդ
նրբամիտ ու սէզ քերթողին, ուր եր-
բեք պիտի չդադրին մեծարանքի հար-
կը մատուցանելէ, անո՛ր զոր Չինաս-
տանի մէջ - ազնի՛ւ երկիր ուր բանաս-
տեղծներուն մեհեան կը կանգնեն -
բանաստեղծութեան վեհապետ Տէրը կը
կոչեն:

ԺԻԻՏԻԹ ԿՈԹԻԷ

